

บทคัดย่อ

ปัจจุบันอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่ต้องมีการปรับตัวสูงอาชีพหนึ่ง สำหรับเกษตรกรในภาคเหนือก็เช่นกัน นอกจากการทำนาแล้ว ยังต้องมีการทำสวน เก็บของป่า และเป็นแรงงานรับจ้างนอกฤดูกาลเพาะปลูกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นแรงงานรับจ้างทำการเกษตรนับวันยิ่งมีความจำเป็นมากขึ้น เนื่องจากการดำเนินชีวิตที่ต้องใช้เงินในการแลกเปลี่ยนในการดำรงชีพ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาแรงงานรับจ้างภาคเกษตรในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยทำการศึกษารวมชนบ้านห้วยผาตื้น อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนปกากะญอ เพื่อศึกษาลักษณะการทำงานในอาชีพเกษตรกรรับจ้าง และมีอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้ต้องประกอบอาชีพนี้ พร้อมทั้งศึกษาปัญหาในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐของเกษตรกรรับจ้าง เพื่อหารูปแบบสวัสดิการที่เหมาะสมในอนาคต ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

ในภาคเหนือ แรงงานรับจ้างในภาคการเกษตรมักเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยเฉพาะชาวปกากะญอ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ชิดกับชุมชนคนเมืองมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น สะดวกในการรับจ้างแบบเข้าไปเย็นกลับ หรือไปในช่วงที่ว่างเว้นจากการเพาะปลูก ในระบบเศรษฐกิจสังคมปัจจุบันชาวปกากะญอจำเป็นต้องหารายได้มาจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น เสริมจากการทำเกษตรเพื่อยังชีพเพียงอย่างเดียว แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องคุณวุฒิการศึกษา ทักษะงานช่าง และการใช้ภาษาไทย จึงไม่สามารถทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ขณะเดียวกันชาวบ้านยังต้องการมีเวลากลับมาทำไร่ทำนาอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทำงานรับจ้างแบบนี้มีความอิสระ สามารถเลือกที่จะทำหรือไม่ทำวันใดก็ได้ แต่ในอีกแง่หนึ่ง การทำงานในลักษณะนี้ไม่มีความแน่นอน ไม่มีหลักประกันว่าจะมีงานทำตลอดไปหรือไม่ ขณะที่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเกิดขึ้นทุกวัน ทั้งค่าเครื่องอุปโภคบริโภค ค่ารักษาพยาบาล ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ฯลฯ ชาวบ้านไม่เคยได้รับการคุ้มครองในการทำงานจากกลไกของรัฐ และไม่เคยทราบว่ารัฐมีมาตรการคุ้มครองหรือไม่ แม้ว่าจะไม่พอใจอัตราค่าแรงที่ได้รับ แต่พวกเขาก็ไม่มีสิทธิต่อรองและไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้ การเป็นเกษตรกรรับจ้างเช่นนี้ไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐเหมือนการลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมและบริการ ที่จะได้รับค่ารักษาพยาบาลหากเจ็บป่วยจากการทำงาน หรือได้รับการชดเชยในช่วงที่ไม่มีงานทำ

สำหรับชาวบ้านห้วยผาตื้น มีอาชีพทำการเกษตร เก็บหาของป่าขาย และการรับจ้าง ซึ่งแม้จะทำถึง 3 อย่างร่วมกันแล้วก็ยังไม่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงชีพ การเพาะปลูกไม่ค่อยได้ผล เพราะมีที่ดินน้อย ไม่อุดมสมบูรณ์ และอยู่ห่างจากแหล่งน้ำ การเก็บหาของป่าถูกจำกัดด้วยข้อกฎหมายและการถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ควบคุม ส่วนด้านการรับจ้าง มีปัญหาเรื่องค่าแรงต่ำและไม่มีความมั่นคง นอกจากนั้นยังประสบกับปัญหาเรื่องไม่มีที่ทำกิน เพราะถูกนายทุนกวานซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ของตน การหาของป่าก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะสภาพป่ารอบชุมชนเสื่อมโทรมลงมาก อันเนื่องมาจากการสัมปทานทำไม้และการลักลอบตัดไม้เถื่อนในอดีต ชาวบ้านจำเป็นต้องออกไปเก็บหาของป่าในพื้นที่ห่างไกลออกไป แต่ก็ติดขัดด้วยข้อกฎหมายและการควบคุมอย่างเข้มงวดของรัฐภายใต้นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ชาวบ้านพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวภายในชุมชนด้วยการรวมกลุ่มและจัดตั้งระบบสวัสดิการภายในชุมชนขึ้นมา ขณะเดียวกันยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรทางศาสนา ทำให้มีกองทุนหมุนเวียน สามารถกู้ยืมได้ในกรณีฉุกเฉิน อย่างไรก็ตาม ระบบเหล่านี้ยังไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืนได้ เพราะปัญหาสำคัญที่ชาวบ้านต้องการได้รับการสนับสนุนมากที่สุดเป็นเรื่อง การส่งเสริมอาชีพ ที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถหาเลี้ยงชีวิตได้อย่างยั่งยืนภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่

นักวิจัยเห็นว่า ควรมีการจัดรูปแบบสวัสดิการสำหรับเกษตรกรรับจ้าง โดยที่สำคัญจะต้องมีนโยบายกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม เพื่อช่วยให้เกษตรกรรายย่อยมีที่ทำกินและสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้จะต้องมีการตรากฎหมายคุ้มครองแรงงานในภาคการเกษตร เพื่อเป็นหลักประกันและคุ้มครองรายได้ขั้นต่ำ ความมั่นคงของการมีรายได้ และประกันสุขภาพกรณีการเจ็บป่วยจากการทำงาน